

נושא בדרך היומי

י"ל ע"י 'שערי הוראה' המפעל העולמי להפצת תורה והוראה

ע"ש
הרה"ח
ר' אפרים חיים
הלוי קלוין
ד"ר

גליון י"ז, כסליו תשע"ג
פרשת ויצא | מסכת שבת

שבת דף נ"ג ע"א

שימוש בשבת בכלב נחיייה לעיור, והמסתעף

א. דין שביתת בהמתו / ב. ביסוד איסור מחמר ובדיניה / ג. עושה מלאכה ע"י שני בהמות אי יש בזה מחמר / ד. איסור מחמר ושביתת בהמתו ביו"ט / ה. אם יש לאסור אמירה לבע"ח כאמירה לגוי / ו. אם יש לאסור דאשו משום חציו / ז. אם אסור משום משתמש בבע"ח / ח. עיור אם מותר להסתייע בכלב נחיייה בלכתו ברשות הרבים

בפירקין (נא - נ): הרבו לעסוק בדיני בהמתו של אדם, במה מותר לה לצאת ובמה נחשב למשאוי, ואסור, ויסוד האיסור הוא מאיסור 'שביתת בהמתו' (ע"י מקורו לקמן) ושביתת בהמתו אינו רק באיסור הוצאה אלא כל שהבהמה של ישראל עושה מלאכה, ואף בלא הוצאה יש איסור להשתמש בבעלי חיים בשבת כפי שיבואר לקמן, אמנם התוס' הכא (נג. ד"ה תולין) כתב דמותר לתלות חפצים על הבהמה אם אינו מנענע ע"י את הבע"ח (ועי' בגדרו לקמן אות ז). והנה משך הדורות נוספו כמה וכמה שאלות על שימוש בבעלי חיים בשבת, כמו שימוש ב'יוני דואר' וכדו', ואפי' בזמננו עדיין ישנם מספר שאלות רלוונטיות בנושא זה, כמו הדין של כלבי גישוש, או כלבי נחיייה לעיורים ל"ע, וכן ישנם עוד כמה בעלי חיים שאחרי אילוף יכולים להוות עזר לנכים, כמו כלב או קוף מאולפים ועוד. והנה אמרתי לברר דינים של אלו, הן על עצם השימוש בהם בשבת, והן על יציאה איתם לרשות הרבים כשהם ענודים בתגי הזיהוי, וכלב הנחיייה אף חגור בברזל מיוחד שבו תופס העיור בלכתו. ואף שידעתי גם ידעתי שאין זו שאלה המצויה כל כך, אעפ"כ הארכתי בזה שאין השאלה אלא כאמצעי בלבד לברר כמה דינים ערוכים וארוכים בהלכות שבת החמורים.

טרם נרימה קולינו, נראה מה ההלכות הנחוצות להבנת והשגת התשובה. א. האם יש בו משום מחמר אחר בהמתו. ב. האם אסור משום שביתת בהמתו. ג. האם אסור מדין אמירה כמו אמירה לנכרי. ד. אם אסור מדין השתמשות בבע"ח כמו הרכיבה על החמור. ה. האם יש באלו משום מוקצה. ו. מה דין יציאה עימהם לרשות הרבים. הבה ונבארה דבר זה אחת לאחת בעז"ה, בציון הנקודות השייכות. ותחילה לראש נבאר מה איסור יש בעצם שימוש בבע"ח.

[אגב, הנה איתא בירושלמי ביומא (פ"ד ה"ד) "זהב מזוקק שהיו מחתכים אותו כזתים, וטחים אותו בצק, ומאכילין אותו לנהמיות והן מסננין אותן", ופירש בקרבן העדה, וטחין אותו בבצק כדי שיאכלו אותו, ודרך הנעמיות בללוע המאכל בלא לעיסה, והן מצרפין את הזהב בזפק שלהן. ויש לדון לפי כל האמור לקמן האם מותר להאכילם את הזהב בשבת או יש לחוש משום בורר ועובדין דחול].

א. דין שביתת בהמתו

כבר מילתנו אמורה שכל פירקין מבוסס על איסור 'שביתת בהמתו', ואיסור זה מקורו בסוגיא דע"ז (דף ט"ו ע"א) ובמשנה בב"ק (דף נ"ד ע"ב) שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, ובירושלמי (שבת פ"ה ה"ג) כתב שהוא איסור עשה מדכתיב (שמות כ"ג יב) למען ינוח שורך וחמורך, והלכה נפסקת היא בשו"ע (סי' רמ"ו ס"ג ועוד). [ועי' מש"כ זקיני הרה"ק מספינקא בשו"ת חקל יצחק (סימן ט"ז) בכל זה, וכן אם שרי לגרום מער"ש שתעבוד בשבת, ועו"ש]. והאיסור היינו דוקא בבהמה שלו (ודלא כאיסור מחמר דלקמן), ואסור אפי' אם שלא ע"י אמירתו ופעולתו

מקיים הבהמה האיסור, ולכן אסור לתת לנכרי בהמתו בער"ש שיהיה שם בשבת. ולהלכה נקט השו"ע"ר (סימן ש"ה סעיף ל"ו) שחייב אף שאין המלאכה לצורך וטובת הישראל, וכ"כ המשנ"ב (שם סקע"ח) ומקורו פלו' הראשונים.

ולפי"ז אסור לאדם לצוות על בהמתו כגון כלב או קוף מאולפים שיעשו איסור בשבילו כגון להדליק את האור וכיו"ב. אמנם כל זה אסור רק אם הבהמה עושה מלאכה דאורייתא, אבל במלאכה דרבנן רוב הפוסקים נקטו דלית ביה איסור שביתת בהמתו, ויסוד הדברים הוא בטור (סוף סימן ש"ה) גבי נכרי הרוכב על בהמתו של ישראל אינו חייב למונעו משום שנשיאת אדם חי אינו אלא מדרבנן דהחי נושא עצמו. מבואר דכל שמן התורה שרי אינו אסור לבהמתו, וכן הביא הב"י (שם) מהמרדכי. וכן נפסק בשו"ע (שם סעי' כ"ב) וכן נקטו כל הפוסקים להלכה בלא חולקים (עי' מג"א סקט"ו, ושועה"ר סעיף לה. ומשנ"ב סקע"ה).

ב. ביסוד איסור מחמר ובדיניה

עוד צריך תלמוד אם יש איסור מחמר בעשיית מלאכה ע"י בעלי חיים בשבת ויו"ט, וסוגיא דמחמר מבואר בגמ' להלן (קנ"ד ע"א) שאיסור לאו הוא שע"י פעולתו תעשה הבהמה מלאכה, ואפי' ע"י אמירתו לבד, כמבואר בש"ס ע"ז (דף ט"ו ע"א) ע"ש. ועי' באגלי טל (חורש אות י') שדוקא ע"י אימת דיבורו חייב. ובבהמה שאינה שלו הוא פלוג' דרובתא אי יש בו איסור מחמר. דהרשב"א והר"ן לקמן (דף קנ"ג ע"ב) ס"ל דיש בו מחמר, וכן דעת הריב"ש (סימן כ"ד) ובשעה"צ (סימן רס"ו סק"י) הוכיח דכן דעת הרמב"ן והריטב"א. וכן הוכיח במנ"ח (מוסך השבת, הוצאה סקט"ז) מהתו"י שכתבו ביומא (דף ס"ו ע"א) שיש מחמר אפי' בשעיר המשתלח ואף שאינו שלו. וכן נקטו הפוסקים להלכה, במג"א (סימן רס"ו סק"ה) ובשועה"ר (שם סעי' ד) וע"ש בקו"א (אות א) מה שהאריך.

אמנם בהגהות אשר"י (ספ"ק דע"ז) כתב בשם רבינו אפרים, וכ"כ ביראים (סימן של"ב) דאין איסור בבהמה שאינה שלו, וכ"כ הא"ר (סימן רע"ו) דמשמע מהכס"מ דהכרעת כל הפוסקים כן. ויעוין באריכות באגלי טל (חורש סימן י"ג) שהוכיח דדעת התוס' והתוספות הרא"ש ביבמות (דף ו' ע"א) והמאירי במסכתא ביצה (דף לו ע"ב) דאין איסור בבהמה שאינה שלו. אמנם להלכה כ' השו"ע"ר דאסור אף בשאינה שלו, ויש בזה אריכות באחרונים.

עכ"פ בנידון דידן, אפשר דיש להקל אם הוא איסור דרבנן, דהנה אם יש איסור מחמר באיסור דרבנן הוא פולמוס גדול באחרונים ודיו רב נשפך על זה ואני איני בא כי אם לצין בהם איזה ציונים. ושורש הדברים הוא בגמ' לקמן (קנ"ג ע"ב) דדעת ר"פ דכל שאסור לאדם מדרבנן לבהמתו שרי לכתחילה. והר"ן להדיא כתב דמכאן דאין איסור מחמר דרבנן. מאידך בפסחים (דף סו ע"ב) איתא שהתירו להביא הסכין בצמרו של כבש ביו"ט אף שהוא מחמר כלאחר יד ואסור מדרבנן, מ"מ צורך שחיטת הפסח שרי. מכאן הוכיחו התו"ש והמחצה"ש (בסי' ש"ה) דלולי דצורך מצוה הוא, אסור משום מחמר אף שהוא רק איסור דרבנן, והרמב"ם בהלכות שבת (פ"כ ה"ו) כתב דמי שהחשיך לו בדרך וכיסו עמו, אם אין עמו נכרי מניח כיסו ע"ג בהמה. ואף שהוא רק איסור דרבנן כיון שאין עקירה והנחה, מ"מ אסור להנהיגה משום מחמר. הרי דדעת שפתיו ברור מללו דאף איסור דרבנן אסור. אמנם המגיד משנה הביא להדיא דהרשב"א פליג וס"ל דשרי להנהיגה דאין מחמר באיסורי דרבנן, ועי' בשו"ת משיב דבר (ח"א רסכ"ג) שביאר פלוגתתם, ובשו"ת אבנ"ז (או"ח ח"א סימן רמ"ה אות ה' ואילך). ולהלכה כתב המג"א (סימן ש"ה סק"ו) דאין בזה איסור מחמר, וכן נראה מלשון רבינו השו"ע"ר (סימן רס"ו סעיף ד) שכתב שדוקא במלאכה גמורה יש איסור מחמר, ובביה"ל (סימן ש"ה סעיף י"א ד"ה ופוקק) כתב דמ"מ לכרמלית לא יקילו אף שהוא דרבנן וכ"ש לרה"ר דידן דיש אומרים דדאורייתא הוא.

ג. עושה מלאכה ע"י שני בהמות אי יש בזה מחמר

ובמקו"ח (סימן רס"ו במג"א סק"ז) כתב לחדש דאם נימא כפסק המג"א דשרי, א"כ אף מלאכה דאורייתא אפשר לעשות ע"י שני בהמות שכ"א יכול לעשותו לבדו, דבכה"ג הוי שנים שעשאוה פטורים, ושוב ליתא בזה איסור דמחמר. והחת"ס (בהגהתיו שם) כ' דמ"מ אין להקל בזה משום דלפעמים אחד מתעצל ואחד סוחב לבדו ונמצא עובר איסור דמחמר. אמנם באור שמח (פ"כ דשבת ה"א) כתב על דברי מקו"ח אלו: "זהו בדותא, דמבואר בירושלמי גבי הושטת הלויים במשכן, דאף שהיו שנים מ"מ כיון שהוא דרכו ליכא למימר דהוה שנים שעשוהו, וא"כ ה"ה ברותם שני בהמות לקרון דכיון שדרכו בכך ליכא למימר דשנים שעשוהו יפטור", ומסיק האו"ש "וכד

ניים ושכיב אמר להא". ועי' בהר צבי (או"ח סימן קמ"ד) דקושיית האו"ש הוא רק לדעת הריטב"א בעירונין (דף לג ע"א) דהושטת הלויים הוה כשנים שעשוהו, ועדיין יש ליישב דהמקו"ח נקט כדעת התוס' לעיל (דף ג ע"א) דהוא חד עושה. ע"ש. וכעין קושיית האו"ש הקשה גם בשו"ת יד סופר (או"ח סימן ס) דמבואר ברש"י (לקמן דף צ"ג ע"א ד"ה וחד) דכל דבר שדרכו בשניים, חייבין. ובאפיקי ים (ח"ב סימן ד' ענף ב) הצדיק דברי המקו"ח ותירצו מכל וכל, ע"ש.

ובאגלי טל (חורש סימן י"ג) כתב דהמחמר אפי' אחר ג' בהמות עובר, דמ"מ חימר בבהמה. וזה תלוי באריכות האחרונים אם האיסור הוא שהבהמות יעשו מלאכה, או שהוא לא יחמר בהמה, וזה מתאים לסברה אחרונה. עי' בזה אריכות בדברי אליהו להגאאזמו"ר עמ"ס שבת (תניינא סימן ל) ואכ"מ. וע"ע בדברי האבנ"ז (או"ח סימן נח) דסברי דכלל ליתא בבהמות דין שניים שעשוהו פטורים, ע"ש טעמו ונימוקו עמו.

אמנם המקו"ח (שם שהובא בראש הדברים) כתב לאסור מחמר בב' בהמות, מצד אחר, דשניים שעשוהו שהוא פטור אבל אסור. אינו שהוא מה"ת מותר ואיסורו רק מדרבנן, אלא דשניים שעשוהו אסור מה"ת ואינו פטור אלא ממלקות. ועי' בח"א (כלל ט ס"ט) שכ' שדרבנן הוא, ועי' באבנ"ז (יו"ד ח"ב סימן שצ"ג אות ט) ובבאר יצחק (או"ח סימן י"ד ענף ח), ובמשך חכמה (פרשת בהר ד"ה את) ומה שהוכיח הגרעק"א מדברי הרמב"ם בהלכות שבת (פ"א ה"ו) יעו"ש. ולפי דברי המקו"ח יש ליישב מה שהקשה הישמח משה (פרשת אמור) דכיון דאין שבות במקדש יכלו ב' כהנים לאפות יחד את שתי הלחם ושנים שעשוהו דרבנן, ולמקו"ח הוא כביעתא בכיתחא דלק"מ. ובשיטת המקו"ח יעויין בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סימן ל"ו) ובשו"ת משפטי עוזיאל (ח"ג או"ח סימן מ"ז).

והנראה לי להוסיף דיש לתלות פלוגתתם בתרי טעמא דשניים שעשוהו פטורים, דבגמ' שבת (דף ג ע"א ודף ק"ו ע"ב) דרשינן מדכתיב (ויקרא ד, כ"ז) בעשותה, העושה את כולה ולא העושה את מקצתה, ולכן בשנים שעשוהו וכ"א יכול בעצמו הרי כ"א עשה רק מקצתה. משא"כ רש"י (דף צ"ג ע"א ד"ה וחד) נתן טעם, שכל מלאכה שיכול אחד לעשותה ועשוהו שנים פטורים מפני שלא נעשית כדרכו בחול, שאין דרך כלל לעשות בשנים מה שאפשר באחד, וטעם זה נקטו בשו"ת (סימן שט"ז סעיף ז) להלכה, משא"כ במשנ"ב (שם סקכ"א) הביא טעם הגמ'.

ואשר יראה לפלפל, דאי נימא דהטעם הוא משום שינוי א"כ ודאי שאינו אסור מה"ת אלא מדרבנן, וכדין כל שנוי שבמלאכות שבת דהוה שבות. משא"כ לטעם דדרשינן מקרא דלא העושה מקצתה, בפסוק שם מיירי לענין קרבן ולא לענין האיסור כמו שיראה המעין שם, א"כ אפשר דנהי דפטור מחטאת מידי איסור תורה לא נפקי. לא מבעיא לדעת המל"מ (פ"ח משבת ה"א) דס"ל דחצי שיעור אסור מה"ת גם במלאכת שבת, לדעתו ודאי דהעושה מקצתה אינו קיל מח"ש ואסור מהתורה, אלא אפי' לדעת הרמב"ם (עי' בספר הקובץ על הרמב"ם פ"ב משבת ה"ט) דאין ח"ש אסור במלאכת שבת מה"ת, מ"מ כבר חילק בשו"ת בנין ציון (ח"ב סימן קי"ג) דשאני שנים שעשוהו שבסופו של דבר נעשה ע"י שניהם יחד המלאכה בשלימות, משא"כ בחצי שיעור. אמנם בלחם שמים להיעב"ץ (ברייתא מסכת שבת) כתב די"ל להיפך דכיון דהחצי שעושים בשנים שעשוהו לא חזי לאיצטרופי לעולם א"כ י"ל דלכו"ע אינו אסור מה"ת, אך מסיק שם בסו"ד דמ"מ איסור דאורייתא הוא, ע"ש.

הלום ראיתי שבשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סימן ז) האריך לבאר דאף להמקו"ח אין הכוונה שבכל איסורי שבת שנים שעשוהו אסורים מדאורייתא, אלא חידוש הוא לעניין מחמר ושבייתת בהמתו שהם כשאר עבירות זולת שבת שחייבים בהו בשנים שעשוהו וע"ש מה שהביא מספר יד המלך על הרמב"ם (פ"א משבת) מה שדן בזה. ובהמשך שם הביא משו"ת חסד לאברהם תאומים (מהדו"ק או"ח סימן כ"ח) דרק בשנים שעשו מלאכה שיש לה שיעור שייך לפטרם שהרי לא עשו השיעור אלא מקצתה, אבל כל מלאכה שאסורה בכל שהוא ה"ה דחייבים בשנים שעשוהו. [אמנם לפי טעם רש"י דהוי שינוי בכל גוונא פטורים, וא"כ י"ל בדרך אפשר דלכן הביא השו"ת טעם זה ושביק לטעם הש"ס. ועיין במש"כ בס"ד בחבורי על השו"ע שרביט השלחן (בהערות לסימן שט"ז סעיף ה) ע"ש]. עכ"פ הנוגע לנידון דידן, דכיון דדעת רוב האחרונים שאין איסור מחמר ושבייתת בהמתו באיסור דרבנן, א"כ שרי לעשותו אפי' לכתחילה ע"י קוף מאולף בשבת ויו"ט.

ד. איסור מחמר ושביתת בהמתו ביו"ט

ולענין יו"ט י"ל דיותר קיל משבת לענין זה, ע"פ דעת האחרונים שנוקטים להלכה כהני ראשונים דסברי דאין איסור מחמר ושביתת בהמתו נוהג ביו"ט, וכדיבואר בעזהשי"ת. הנה בהגהות מרדכי (פ"ק דעירובין) כתב דמה שאין רוכבין ע"ג בהמה ביו"ט הוא מדין שביתת בהמתו שאסור ביו"ט, וכן מסיק ברא"ש ביצה (פ"ה) ובקרבן נתנאל שם, וכ"כ המאירי בביצה (דף לו ע"ב) שהביא די"א דליתא ביו"ט לאיסור מחמר ושביתת בהמתו ובטלה דעתו. וכן דעת הרשב"א (בעבודתה"ק בסוה"ס), ועי' משכב"ז בשו"ת משפטי צדק למהר"ש גרמיזאן (סו"ס ל"ד), ובהגהות רעק"א (סימן רמ"ו ס"ג) הביא דכן מוכח מלשון הרמב"ם בהלכות עירובין (פ"ח ה"י). וע"ע בתוספות רעק"א עמ"ס מגילה (פ"ק אות ז) מש"כ בענין זה.

ובטור (או"ח סימן תצ"ה) פסק דאין מוציאין משא ע"ג בהמה ביו"ט, וכתב הב"י דהוא משום איסור שביתת בהמתו וכדעת הכל בו דיו"ט ושביתת שוין לענין זה. והפרישה (בסוף הסימן) כתב דכן דעת המחבר (סעיף ג) וכן הבין המג"א (סימן רמ"ו סקי"ב) דדעת מרן המחבר להחמיר ביו"ט כשבת. וכ"כ הגר"א (בסימן תצ"ה שם) דלכן פסק המחבר שאין מוציאין משא ע"ג בהמה, ודלא כהמג"א (סק"ה שם) ושועה"ר (שם סעיף י"א) דס"ל דלא שייך בזה איסור שביתת בהמתו. ע"ש בגר"א מש"כ מהותי"ט בביצה (פ"ב מ"ח), ועי' בחקרי לב (סי' צ"ג, דף קצ"ג ע"א) מה שהעיר ע"ז, ועי' בזה בשו"ת יפה נוף (סי' צ). והמהרש"ל (ביש"ש ביצה פ"ה מ"ו) פסק כדעת ראשונים אלו דאף ביו"ט יש איסור שביתת בהמתו ומחמר, וכ"פ השועה"ר (סימן רמ"ו סעיף י"ט) דבשל תורה יש להחמיר. וכ"כ המשנ"ב (שם סקי"ט) וע"ש בשעה"צ (אות כ"ב) שכתב שכן הוא דעת בה"ג (הלכות אבל) המובא בב"י (סי' תקכ"ו) דביו"ט נמי מצווין על שביתת עבדו, וכ"פ המחבר (סימן ד"ש סעיף א') א"כ ה"ה דשביתת בהמתו אסור. וע"פ התו"ש (סי' ד"ש סק"ה) והפרמ"ג (שם א"א סק"א) ע"ש, וכדברי הבה"ג יש גם במאירי (ביצה דף ו' ע"א), ועי' בשעה"מ הלכות יו"ט (פ"ה ה"ב) מה שהעיר ע"ז, ובטור"א חגיגה (דף י"ז ע"ב) ובמנח"ח (מצוה רח"צ). ובשע"ת סי' רמ"ו שם) הביא ממש"כ במחזיק ברכה להחיד"א (סי' רמ"ו סק"ג) דיש להחמיר כן אפי' ביו"ט שני.

אמנם הרמ"א (סי' רמ"ו ס"ג) פסק דאין איסור שביתת בהמתו נוהג ביו"ט, והוא ע"פ השבלי הלקט (סימן קי"ג) שהביא הב"י (סימן ש"ה ד"ה כתוב בהגהות), וכדעה זו כתב הב"י (סימן תצ"ה) בשם הכל בו בדעה הב' (סימן נ"ח), וכ"כ בשו"ת בשמים ראש (סימן מ"ח), ובשו"ת חת"ס (או"ח סי' קנ"ב) ובהשעה"מ (יו"ט פ"ה ה"ב) הבינו כן דעת הרמב"ם (יו"ט פ"ה ה"ב), והוא צ"ע קצת שהרי לעיל הובא מרעק"א דדעת הרמב"ם להיפך, וצ"ב. וברמב"ן בסוה"מ (שורש י"ד) מפורש דאין ביו"ט לאו דמחמר ושביתת עבדו, ולפמש"כ לעיל מהשעה"צ ה"ה שביתת בהמתו, ודלא כהיעב"ץ (בספר מו"ק סימן תצ"ה) לדעת הרמב"ן שאני בהמה מעבדו ע"ש וצ"ע.

ובשו"ת צמח צדק (סימן לה, ד"ה וכ"ז) גם נקט דאין איסור ביו"ט בשביתת בהמתו ומחמר, ובארחות חיים (הלכות יו"ט אות ה') הביא שם ב' הדיעות ולא הכריע, ובהגהות מעשה חושב על השעה"מ (יו"ט פ"ה ה"ב, הערה קי"ז) הוכיח דאין מצוין ביו"ט על שביתת בהמתו ומחמר מגמ' מכות (דף כ"א ע"ב). ובספר כסא דהרסנא (סימן מ"ח) הוכיח לזה מהא דסוכה שע"ג בהמה דדעת ר"מ דשרי כיון דאף דאינו ראוי לשבעה מדרבנן דאין עולין לה ביו"ט מ"מ מה"ת מיהא כשר, ואל"ה דאף מה"ת אסור משום שביתת בהמה, אלא כדאמרן [ועדיין צ"ע משבת שבמועד]. וכדעה זו נקט הפר"ח (סימן תצ"ה, עי' מחה"ש שם סק"ה) והט"ז (שם סק"ג), אמנם הפר"ח כתב דרק שביתת בהמתו ליתא, אבל מחמר אסור אף ביו"ט, ודלא כהב"ח (סימן תצ"ה) שפסק דאף מחמר שרי ביו"ט. ועי' בשו"ת אהלי יעקב למהריק"ש (סימן פ"ט) שכתב שהאומר שיש איסור מחמר ביו"ט הוא בודוה מליבו, ע"ש. אמנם להלכה כבר הובא לעיל דהמג"א ושועה"ר פסקו להחמיר, וכ"כ הכף החיים (סימן תצ"ה אות כ"ח) ובמור וקציעה (הלכות יו"ט שם) ובערוה"ש (סי' רמ"ו סעיף ט"ז).

ה. אם יש לאסור אמירה לגוי

הנה אסרו חז"ל אמירה לגוי בשבת שיעשה מלאכה. ומקורו בש"ס שבת (דף ק"נ ע"א) ויש באיסור הזה כמה טעמים, ובב"י (סו"ס רמ"ד) הביא דהמכילתא (פרש בא) הסמיך לקרא דכל מלאכה לא יעשה בהם, והסמ"ג (ל"ת ע"ה) מסתפק אם המכילתא לדרשה גמורה הוא דאתי, ועי' ברמב"ן עה"ת (שמות י"ב, ט"ז) שהוא אסמכתא בעלמא, ועי' מש"כ בשועה"ר (ריש סימן רמ"ג). ומעתה אם אינו דרשה גמורה הוא אלא דרשת חז"ל, באנו לדון

אם איסור זה נוהג גם באמירה לבע"ח שיעשה מלאכה. וא"כ יש להחמיר גם מצד זה שלא לעשות מלאכה בשבת ע"י בעל חי, או דילמא, אמירה לבהמה (בגונא דליכא איסור מחמר ושבתת בהמה כנתבאר) קיל מאמירה לגוי.

ואך מובן שהוא תלוי בטעמא דקרא, בטעם איסור האמירה לבהמה שמצינו בזה בראשונים ג' טעמים, א] הראשון כתבו הרמב"ם (פ"ו משבת ה"א) שאם נתיר אמירה לגוי יבוא לעשות בעצמו מתוך שתהיה קלה בעיניו. ב] כתבו רש"י בש"ס ב"מ (דף ע"א ע"ב, ובמסכתין קנ"ג ע"א) וכתב ההגהות מיימוניות (פ"ו משבת אות ב') דיש שליחות לנכרי לחומרא, ולכן הוה הנכרי שלוחו כגופו. ויש לצדד דכן פסק בשו"ע (סימן ש"ה סעיף כ"ט) ועי' במש"כ לקמן (בסימן רמ"ג ס"א) וצ"ע. ובטעם זה האריכו האחרונים עיין בית מאיר (אבה"ע סימן ה') ובחת"ס (ח"מ סימן קפ"ה ואו"ח סימן פ"ד) אם שייך שליחות במלאכת שבת. ועי' בשו"ת פני יהושע (יו"ד סימן ג') מה שדן בזה. ג] עוד טעם לשבח נתנו הראשונים לאסור אמירה לגוי בשבת, והוא דעת רש"י בע"ז (דף ט"ו ע"א, ד"ה כיון) שאסור מדכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר, שדיניו מבוארים היטב בשו"ע (סימן ש"ו ש"ז) ע"ש. ועי' בתה"ל"ד (סימן רמ"ד סק"י) ובחוות יאיר (סימן נ"ג) שכתב דיש מאמירה האסור משום טעם זה, אך בודאי יש אמירה דאף לרש"י אסור מהטעמים האחרים. ע"ש.

והראב"י (סימן שצ"א) חילק, דאמירה מער"ש שיעשה מלאכה בשבת, בזה ודאי דאין לאסור משום ממצוא חפצך, שאינו אסור רק בשבת. אלא משום שליחות. משא"כ בגונא שאומר לגוי בשבת שיעשה מלאכה בחול (שג"ז אסור כמבואר בגמ' לקמן דף ק"ג ע"א, ובשו"ע סימן ש"ז) בזה א"א לתת טעמא דשליחות, אלא עצם האמירה אסורה. והדבר פשוט. וכ"כ בשו"ת אב"נ (או"ח סימן מ"ג) ובחת"ס (או"ח סימן ס). וגם באופן שהוא אמירה לצורך מצוה דבדאורייתא אסור, כ' הפרמ"ג (סימן ש"ז משב"ז סק"א) דאף בזה אין לומר הטעם דממצוא חפצך, שהרי הוא חפצי שמים. ע"ש.

ומדאיתנין להכי, יש לדמות בהמה לגוי. דלטעם דשליחות ודאי אין שליחות לבהמה אף דלגוי יש שליחות לחומרא, וא"כ אין איסור אמירה לבע"ח כאמירה לגוי. אמנם לטעם דממצוא חפצך, ולטעם דיבוא לעשות בעצמו, א"כ מה לי גוי מה לי בהמה. ומטעם זה חידש הגר"צא"ש בשו"ת אור לציון (ח"א סימן כ"ג, ובח"ב פמ"ז סי' ט"ז) דלומר לבהמה בתוך השבת שתעשה מלאכה אסור משום אמירה כעין אמירה לגוי, אבל אמירה קודם השבת דאין שייך אלא טעם דשליחות, וכיון דאין שליחות לבע"ח מותר לאלפו ולצוותו שיעשה מלאכה בשבת, ועי' שהביא ראיה לכל זה מסוגיא דלעיל (דף יט ע"א) ע"ש. [עי' באדני שלמה (סימן ש"ז אות ל"ב) שהביא דבריו והביא שבספר אורה ושמחה (פט"ו ה"א סוד"ה בהמה) כתב דבכלב מיחזי כשולחו טפי משאר בהמה, דדרך להשתמש בהם. ע"ש, והוא צ"ע ואינו תח"י].

ואמת דבנידון זה כבר הקדמוהו כמה אחרונים. הנה הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פט"ו ה"ב) כתב 'הרי שכפה את האדם שיסה בו כלב או שאר חיות עד שעשהו כרות שפכה או שהושיבו במים או בשלג עד שביטל ממנו אי"ת אינו לוקה עד שיסרס בידיו, וראוי להכותו מכת מרדות'. ע"כ. ובטעם הדבר שאסור אע"פ שאינו מסרס בידיו נחלקו האחרונים, במנ"ח (מצוה רצ"א) ובשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד (אה"ע סי' א') כתבו שהוא משום גרמא, אבל יש שכתבו שהוא עכ"פ אסור כדין אמירה לגוי, עדיין בסברא זו בספר היכלי שן (סימן ל"ד) ובשאלת דוד (ח"א סי' י"א בהגהה ג'). הרי דאסור אמירה לבע"ח כאמירה לגוי.

ועינא שפיר חזי מש"כ בתורת חיים (להגר"ש סופר ז"ל, או"ח סימן רמ"ו) דכיון שטעם איסור אמירה גוי דשמא יעשהו ישראל להדיא, א"כ ה"ה דאסור אמירה לבע"ח מהאי טעמא. וגם חזיתי דבעולת ירוחם (או"ח סימן ט"ז) פליג עליו וכתב שאין דבריו מתקבלים על הדעת, דאסור אמירה רק לגוי וזה לא נתחדש לאסור לבע"ח, וכ"ש למ"ד דאמירה לגוי אסור משום שליחות, א"כ בודאי דלבע"ח ליתא. ע"ש.

ו. אם יש לאסור דאשו משום חציו

למדנו דמשום אמירה לבע"ח כאמירה לנכרי, נחלקו הפוסקים אם לאסור משום כן לומר לבע"ח כקוף מאולף לעשות מלאכה בשבת ויו"ט, דיש אחרונים שאסרו ויש שהתירו. ולכאורה ה"ה שבת וה"ה יו"ט לענין אמירה. אלא שעוד יש בזה סניף קטן לציון, הלא הוא מש"כ הגר"ש קלוגר בספר החיים (בהלכות יו"ט, דף מ"ה סעי"ב) דדעת המרדכי דאף דבשבת אסור אמירה לגוי באיסור דאורייתא לצורך מצוה, מ"מ שאני יו"ט דשרי, ע"ש. ולכאורה

הוא פלאי. ושוב מצאתי כע"ז בשו"ת מגידות להפרמ"ג (סימן ק"י) שכתב כן. וא"כ לדעתם י"ל דאף באיסור דאורייתא מ"מ הותר אמירה לגוי לצורך מצוה ביו"ט, ואם כן כל שכן אמירה לבע"ח. אמנם אין זה כי אם לפלפולי אבל להלכה ודאי דיו"ט כשבת לאיסור אמירה לגוי אף בדאורייתא לצורך מצוה. ע"י בב"י (סימן תצ"ה) ומפשטות הכרעת השועה"ר (שם סעיף י') וכן משמע מריהטא דלישנא במתני' דאין בין שבת ליו"ט אלא אוכל נפש בלבד.

אלא דאף אי נימא דאיסור דרבנן הוא מותר ע"י גוי במקום מצוה כמו כל אמירה לנכרי באיסור דרבנן במקום מצוה. מ"מ יש מקום לומר דע"י בע"ח חמיר טפי, ומשום שבבע"ח שייך לחייבו מטעם אשו משום חציו. ויסוד זה כתבו הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג או"ח סימן ק"א) שדן שם לענין עשיית מלאכה בשבת ע"י קוף מאולף, וחדש בה צד איסור, דע"י שמעשה הבהמה נגרמת על ידו מיחשב חשיב כעשייתו ממש, וראיה לזה ביקש להביא מש"ס ביצה (דף כ"ז ע"ב) ופסחים (דף מ"ו ע"ב) גבי אם בהמתו אוכלת חמץ מיקרי מבעיר בידים כיון שבפקודתו אוכלת.

וטעם לשבח נתן בזה דחשיב כעשה בידים, דקימ"ל אשו משום חציו, וכעין מה שכתב הנימוק"י (בפ"ב דב"ק) דהיה ראוי לאסור הדלקת הנר בער"ש שתהא דולקת בשבת, מטעם דאשו משום חציו, אלא דכי אתחיל מער"ש אתחיל, וכמאן דאגמריה בידים בההוא עינדא דלית ביה איסור חשיב, וא"כ באמירה לבע"ח דהוא בשבת גופה, יש לאסור דכיון שהוא מכוחו כעושהו בידים הוא.

ושוב חזר בו מחידוש זה, וכתב ישתקע הדבר ואל יאמר, דא"כ נמצא דכל שבא מכוחו כעושה בידים הוא, א"כ ה"ה אמירה לתינוק שאין בו דעת יהיה אסור מה"ת בעוד שאמירה לגדול רק מדרבנן כדין אמירה לגוי. וזה אינו אלא דודאי רק בתרומה רחמנא אחשביה אכילת כלבא כביעורו שלו. ע"ש. אמנם עדיין צריך לי עיון אמאי באמת ליכא לדינא דאשו משום חציו מאחר שהתחילו בשבת, ויל"ע.

ז. אם אסור משום משתמש בבע"ח

עוד מילין אחדים יש לי בזה, אם שייך לאסור אמירה לבע"ח יותר מאמירה לגוי, ומדין דאסור להשתמש בבע"ח, ודין זה מבואר הוא כשולחן הערוך בשולחן ערוך (סימן ש"ה סעיף י"ח) אין רוכבין ע"ג בהמה ולא נתלין עליה, ואפי' בצדיה אסור להשתמש, ומקורו מגמ' ביצה (דף ל"ו ע"ב, במתני') ומשמע שם דהטעם משום שמא יחתוך זמורה להנהיגה. ובתוס' בעירובין (דף מ"ג ע"א ד"ה הלכה) וברא"ש (שם פ"ד סי' ג') כתבו דיש איסור להשתמש בבע"ח אפי' במקום דליכא חשש שיחתוך זמורה. וכגון בקרון והנכרי מנהיגה, וכ"כ המרדכי (פ"ק דשבת סימן רנ"ז) והסמ"ג (לאוין ס"ה) הביאו הב"י (סימן ש"ה ד"ה אין רוכבין). וכ"פ הרמ"א (סימן ש"ה סעיף ח"י). ובהגהות מרדכי בעירובין (פ"א סימן תקכ"ח) כתב דלכן אפי' במדבר כשאין זמורה לחתוך נמי אסור, ולכן אסור גם לשפסף תינוק ע"ג הבהמה כדי לשעשעו, וכן פסק המג"א (סימן ש"ה סק"י) וש"א שם.

ולכאורה היה אפשר לומר דה"ה כל שימוש אחר בבע"ח כגון שימוש בקוף מאולף יש בו איסור השתמשות בבע"ח. אמנם יש לחלק, דהתם משתמש בגוף הבהמה לכן יש לחשוש לחיתוך זמורה, א"כ אף כשאין החשש לא פליג, אבל בעשיית מלאכה ע"י קוף שאינו בא במגע עם הבע"ח לא מיקרי השתמשות בבע"ח שאסרו. ובגוונא דליכא שאר איסורים (שנתבאר עד כאן) אין לאסור.

ותאזרני שמחה בראותי שלא אני חידשתי הדברים, וכבר באגלי טל (קוצר, אות מ"ז סק"א ובאות מ"ט סק"ד) הרחיב היריעה בהדומה לזה, האם שרי להניח חפץ ע"ג בע"ח בשבת, או שאסור מטעם איסור השתמשות בבע"ח, דדעת הריטב"א בעירובין (דף ל"ב ע"ב) דכמו שבאילן רק השתמשות בגופו כגון עליה עליו אסורה, אבל שאר השתמשויות כגון להניח עליה חפץ שרי והוכיח לזה דבהמה רק רכיבה וכדו' אסור והיינו דשרי כל שאינו בגופו. וכן הוכיח האג"ט שם מדעות הראשונים בקידושין (דף כ"ב ע"ב) ע"ש, וכן מפורש ברא"ש (פרק במה בהמה סימן ב) דליכא בזה איסור, וכן מוציא מדברי הרמב"ם (פ"ה מיו"ט ה"ב) יעו"ש.

ומנגד הביא דדעת התוס' בשבת (דף קנ"ד ע"ב ד"ה חבר) משמע דס"ל דאף זה אסור משום משתמש בבע"ח, וכן הוכיח הרב המגיד בדעת הרשב"א (הלכות יו"ט פ"ד ה"א). וכן פסק הרבינו חננאל לקמן (קנ"ד ע"ב) דאסור. ולענין

הלכה המג"א נסתר בזה מחמתו דבמש"כ בסימן תצ"ה (סק"ה) נראה דס"ל דליכא בזה איסור, משא"כ ממש"כ בסימן רס"ו (סק"ט) מוכח דס"ל דג"ז אסור בכלל משתמש בבע"ח. ומסיק באג"ט דכיון דהר"ח אוסר וכל דבריו דברי קבלה, וגם בשו"ע ה"ר מסיק בזה לאיסור בכמה מקומות (סימן תצ"ה סעיף י"א; תקי"ד סעיף ט"ז; ס"י ש"ה סעיף כ"ה) אין להקל. ולכאורה ה"ה דאסור לעשות מלאכה ע"י בהמתו כגון קוף מאולף, ואפי' מלאכות המותרות. ועדיין יש לחלק טובא, ואינו מוכרח כלל וכלל.

ה. עיור אם מותר להסתייע בכלב נחייה

הנה יוצא מכל האמור, דעשיית מלאכה ע"י כלב מאולף או בהמה אחרת, הרי יש בו איסור מחמר ושביתת בהמתו, ואפי' בגונא שהוא איסור דרבנן שאין איסור, הרי לדעת כמה פוסקים אסור הדבר כעין אמירה לנכרי כאמור. ולענין צעידה ברחוב עם כלב, יש לדון מצד כמה פרטים, א. מוקצה דבעלי חיים. ב. הוצאה, היינו על השרשרת במקום שאין עירוב.

ובשו"ת אגרות משה (ח"א סי' מה, וח"ה סי' כב) התיר לעיור להסתייע בכלב נחייה, וכ"כ בתשובות לב אריה (ח"ב סי' ז) ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' ל"ג ול"ד), וכתבו דכיון שבעלי חיים העומדים למשחק אינם מוקצים א"כ הוא הדין כלב זה. אמנם בספר שמירת שבת כהלכתה (פ"ח הערה ס"ב) דן בזה ולא נהירא ליה להתירא, והביא בשם הגרשז"א דאך אפרוח חי הוי מוקצה אע"ג דחזי לשתק בו תינוק, וכמש"כ התוס' לעיל (מה: ד"ה הכא), אמנם הביא בשם מהר"ח או"ז (סי' פא) שהתיר לטלטל עופות מצפצפים ושם סי' מ"ב בשם הרא"ש שהחמיר, וגם יעוי בקצוה"ש (סי' קכ"א בדה"ש ז) שאסר לטלטל דגי נוי, דאינם עומדים לטלטול, אמנם לטלטלם עם הזכוכית התיר שם. [והנראה שגם הקצוה"ש לא אסר בדגים רק משום שאינם עומדים לטלטול, א"כ אפשר שיודה בכלב נחייה שעומד לזה, שאין איסור מוקצה עליו]. וע"ש בשש"כ שדן גם לענין יציאה לרה"ר עם השרשרת הענודה על הכלב, והביא מהגרשז"א שאין להביא ראייה מסי' ש"ה (סעי' ט) דשאני התם שהאפסר בא לשמור על הגמל, משא"כ בנידו"ד השרשרת באה רק כדי לשמש את העיור ולא לנטירותא של הכלב, ומסיק דאפשר שיש בזה משום שביתת בהמתו.

נערך ע"י: הרב מנחם מנדל שמרלר
להערות והארות ניתן לפנות: שמרלר רחוב הרב לנדא 3 בני ברק
או בכתובת אימייל: gmail.com@5700099

לקראת התחלת הש"ס נפתחו מוקדי ההרשמה

קופודיוטינג

גלאט פשט

לומדים פשוט לנצל את הזמן

"גלאט פשט" - סדרת תקליטורי שמע (MP3) של שיעורי גמרא הנמסרים בשפה רהוטה וברורה, (אידיש/עברית) ע"י הגאון רבי חיים שמרלר שליט"א **כל דף גמרא כחצי שעה בלבד**, יעיל לניצול של זמן פנוי (בסיעה וכו').

*הנחלה לאלפי המונים
מקבץ "חידושי אור" Q*

- * דיסק - שיעורי "גלאט פשט" על הדף היומי (MP3)
- * מבחן סיכום עצמי על דפי הגמרא

מחיר מנוי 30 ש"ח לחודש כולל משלוח

מוקד המנוי:

02-540-1912

פקס: 02-532-6421, דוא"ל: horaa@enativ.com